DOI: 10.22122/jhsr.v14i3.3393 Published by Vesnu Publications

واکاوی پدیدارشناسانه علل اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی در دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران

لیلا ترابیان[1]، فریده عامری[2]، زهره خسروی[3]، شکوه سادات بنی‌جمالی[2]

مقاله پژوهشی

چکیده

مقدمه: استفاده گسترده و کنترل نشده از فضای مجازی، منجر به وابستگی و بروز مشکلات برای برخی از کاربران شده است. هدف از انجام پژوهش حاضر، بررسی علل اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی در نوجوانان بود.

روش‌ها: این مطالعه با بهره‌گیری از روش نظریه زمینه‌ای انجام شد. داده‌ها به کمک مصاحبه نیمه ساختار یافته با ۳۹ دانش‌آموز دبیرستانی (۱۴ پسر و ۲۵ دختر) جمع‌آوری گردید. داده‌ها با استفاده از روش Strauss و Corbin مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که شامل کدگذاری باز، محوری و انتخابی بود.

یافته‌ها: یافته‌ها متشکل از ۴ مقوله اصلی (عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی و ویژگی‌های فضای مجازی) و ۱۷ مفهوم اولیه (ارتباط با دیگران، احساس تنهایی، اجتناب از مشکلات، کاهش هیجانات منفی، ویژگی‌های شخصیت، باورهای منفی، اختلالات روان‌شناختی، نقص در مهارت‌های زندگی، تفریح و سرگرمی، سبک فرزندپروری مستبدانه، غفلت، نقش همسالان، آسیب‌های اجتماعی، جذابیت، دسترسی آسان، گمنامی و انتقال سریع اطلاعات) بود.

نتیجه‌گیری: در کنار عوامل فردی، عوامل خانوادگی و اجتماعی نیز نقش مهمی در اعتیاد نوجوانان به شبکه‌های مجازی دارد. بنابراین، لازم است که روان‌شناسان تدابیر درمانی جامعی را اتخاذ نمایند تا علاوه بر درمان‌های فردی، بر اصلاح و بازسازی روابط درون خانواده متمرکز شوند.

واژه‌های کلیدی: پژوهش کیفی، رفتار اعتیادآور، شبکه‌های اجتماعی، دانش‌آموزان

ارجاع: ترابیان لیلا، عامری فریده، خسروی زهره، بنی‌جمالی شکوه سادات. **واکاوی پدیدارشناسانه علل اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی در دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران.** مجله تحقیقات نظام سلامت ۱۳۹۷؛ ۱۴ (۳): ۲۹۸-۲۹۱

دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۱۲/۲۲ پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۴/۹ تاریخ چاپ: ۱۳۹۷/۷/۱۵

مقدمه

امروزه اینترنت فراگیرترین رسانه تأثیرگذار در جوامع محسوب می‌شود و ضرورت استفاده از آن در زندگی انسان غیر قابل انکار است. از جمله پیشرفت‌های اخیر در زمینه فن‌آوری‌های نوین رسانه‌ای، می‌توان به دسترسی گسترده افراد به شبکه‌های مجازی اشاره کرد که سبب شده است کاربران بدون محدودیت جغرافیایی و زمانی، با افراد دیگر در نقاط مختلف جهان ارتباط داشته باشند. به موازات استفاده بهینه و مناسب از فضای مجازی، استفاده گسترده و کنترل نشده از آن، منجر به شکل‌گیری آسیب‌ها و مشکلاتی در سطح فردی و اجتماعی شده و در حال حاضر، معضل اعتیاد به اینترنت (Internet addiction) نظر متخصصان و صاحب‌نظران را به خود جلب کرده است. Young معتقد است که اعتیاد به اینترنت شامل «اشتغال ذهنی مداوم با اینترنت، افکار راجعه‌ای درباره آن، احساس ناتوانی در برابر وسوسه، اشتغال مداوم با وجود مشکلات در جنبه‌های مختلف زندگی و وسوسه شدید برای استفاده از آن» می‌شود (۱).

جوانان و نوجوانان به دلیل علاقمندی زیاد به فضای مجازی، زمان بیشتری را صرف آن می‌نمایند (۲) و همین امر نگرانی‌ها در زمینه آسیب‌های ناشی از فضای مجازی را افزایش داده است. با شروع نوجوانی، مسایل چالش‌انگیزی در زندگی فرد شکل می‌گیرد که از آن جمله می‌توان به رشد و شکل‌گیری هویت فردی، دستیابی به استقلال و کاهش وابستگی، تصمیم‌گیری در زمینه مسایل تحصیلی و شغلی و همرنگی با همسالان اشاره نمود (۳). این مسایل در افزایش میزان استرس و نگرانی نوجوانان تأثیرگذار است و اگر فردی نتواند سازگاری مناسبی با چنین چالش‌هایی داشته باشد، مشکلات و آسیب‌های روان‌شناختی قابل توجهی را تجربه خواهد کرد. استفاده از اینترنت برای این نوجوانان می‌تواند وسیله‌ای برای اجتناب یا رهایی از استرس‌های روانی باشد (۴). مشکلات روان‌شناختی مانند هیجانات منفی، ناپایداری هیجانی، اضطراب (۵)، افسردگی (۶)، استرس مداوم و پرخاشگری (۷) می‌تواند فرد را در جهت وابستگی به اینترنت سوق دهد.

نتایج پژوهش Doornwaard و همکاران نشان داد که پسران نوجوانی که بهزیستی روان‌شناختی کمتری دارند، در معرض خطر اعتیاد به شبکه‌های مجازی قرار دارند. آن‌ها به دلیل مشکلات روان‌شناختی، از فضای مجازی به عنوان یک مکانیسم مقابله‌ای یا شیوه‌ای برای کاهش مشکلات استفاده می‌نمایند (۸). Craig بر این عقیده است که اعتماد به نفس پایین، با اعتیاد همبستگی دارد و افرادی که ارزیابی منفی از خودشان دارند، به منظور مقابله با

۱- دانشجوی دکتری، گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران
۲- دانشیار، گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران
۳- استاد، گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران
نویسنده مسؤول: لیلا ترابیان
Email: l.torabian@yahoo.com

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.17352363.1397.14.3.4.8]
[DOI: 10.22122/jhsr.v14i3.3393]

این مشکل خود، به اعتیاد روی می‌آورند (۹). نوجوانان معتاد بـه اینترنـت اغلـب افسردگی و عزت نفس پایینی را نشان می‌دهند (۱۰). در سنین نوجوانی به دلیـل گرایش نوجوانان به دوستان و همسالان، نیاز به برقراری ارتباط با دیگران شدت می‌یابد و برای نوجوانانی که به دلیل احساس شرمساری و اعتماد به نفس پایین، قادر به برقرای روابط اجتماعی نیستند، شبکه‌های اجتماعی می‌تواند ابزاری بـرای برقراری ارتباط با دیگران قلمداد شود. آن‌ها به دلیل ترس از تعـاملات واقعـی و احساس بی‌کفایتی در تعاملات بین فـردی، فضـای مجـازی را بـه عنـوان یـک محیط امن در نظر می‌گیرند (۱۱). این افراد به منظور جبران نیازهـای اجتمـاعی خود، به سمت فعالیت‌ها و روابط مجازی می‌روند و در نهایت، به چنـین روابطـی وابسته می‌شوند و از رابطه با افراد در دنیای واقعی کناره‌گیری می‌نماینـد و دچـار انزوای اجتماعی بیشتری می‌شوند (۱۲).

اضطراب اجتماعی و ترس از برقراری ارتباط با دیگران می‌تواند افـراد را بـه سمت وابستگی و اعتیاد به فضای مجازی سوق دهد (۱۳). نتایج مطالعات پیشین نشان داده است که خانواده نقش مهمی در اجتماعی شـدن نوجوانـان بـر عهـده دارد و کارکرد ضعیف خانواده و خشونت در خانواده، با اعتیاد نوجوانان به اینترنـت همبستگی بالایی دارد (۱۵، ۱۴). Yen و همکاران بـا انجـام پژوهشـی بـه ایـن نتیجه رسیدند که عدم نظارت و مقررات پایدار در خانواده، مشکلات نوجوانـان را در زمینه استفاده از فضای مجازی افزایش می‌دهد (۱۶). آمارها نشان می‌دهد که میزان شیوع اعتیاد به اینترنت در بین دانش‌آموزان ایرانی ۳۹/۶ درصد مـی‌باشـد (۱۷). با توجه به رشد فزاینده تعداد کـاربران و سـهولت دسترسـی نوجوانـان بـه فضای مجازی و همچنین، عدم ارایه آموزش‌های متناسب بـا سـطح ارزش‌هـای فرهنگی و اجتماعی، احتمال اسـتفاده آسـیب‌زای نوجوانـان ایرانـی از ایـن فضـا افزایش یافته است. اگرچه در زمینه اعتیاد به اینترنت و آسـیب‌هـای ناشـی از آن تحقیقاتی در سطح داخل و خارج از کشور انجام شده‌است، اما ایـن مطالعـات بـه شیوه کمی بوده‌اند و با توجه به این که در پژوهش‌هـای کیفـی امکـان واکـاوی عمیق و هم‌زمان ابعاد مهم و متغیرهای تأثیرگذار وجود دارد، بـه نظـر مـی‌رسـد انجام چنین تحقیقاتی می‌تواند درک بهتـری از مسـأله مـورد نظـر را بـه همـراه داشته باشد.

اعتیاد به شبکه‌های مجازی، مسأله‌ای چند وجهی و چند عاملی است که بـا روابط ساده خطی قابل تبیین نمی‌باشد. بنابراین، بررسی عوامل مؤثر و زمینه‌سـاز و سیر زمانی شکل‌گیری آن از طریق مصـاحبه و گفتگـوی چهـره بـه چهـره بـا افرادی که تجربه واقعی اعتیاد به فضای مجازی را دارند، می‌تواند در فهـم بهتـر ریشه‌ها و علل شکل‌گیری این نوع از اعتیاد نقش مؤثری داشته باشـد. بنـابراین، در پژوهش حاضر سعی شد تا از طریق مصاحبه‌های عمیق، دیدگاه‌هـا و تجـارب دانش‌آموزان وابسته به فضای مجازی مورد کنکاش قرار گیرد و بـه ایـن سـؤال پاسخ داده شود که علل زیربنایی شکل‌گیری اعتیاد به شبکه‌های مجازی در بین نوجوانان ایرانی چیست؟

روش‌ها

این مطالعه از نوع کیفی بود. تحقیق کیفی روشی است کـه بـه منظـور شـناخت شرایط اجتماعی، مادی، تجارب، دیـدگاه‌هـا و تاریخچـه زنـدگی انسـان صـورت مـی‌گیـرد (۱۸). پـژوهش کیفـی حاضـر بـا اسـتفاده از روش نظریـه زمینـه‌ای (Grounded theory) صورت گرفت. نظریـه زمینـه‌ای روشـی اسـت کـه بـه بررسی و مشاهده مـنظم داده‌هـای کیفـی ماننـد مصـاحبه‌هـا و یادداشـت‌هـای استخراج شده از مشاهده‌ها به منظور استخراج نظریه می‌پـردازد (۱۹). ایـن روش همسان با وضعیت معرفت شناختی سؤال مطالعه می‌باشد.

به منظور مطابقت با روش پژوهش، انتخاب نمونه بـر مبنـای مـلاک‌هـای نمونه‌گیری هدفمند (Purposeful sampling) انجـام گرفـت. بـدین منظـور، ابتدا پژوهشگر به اداره آموزش و پرورش تهران مراجعه و مجوزهای لازم جهـت اجرای تحقیق را کسب نمود. ضمن مراجعه پژوهشگر به مراکز مشاوره آموزش و پرورش و بعد از اطلاع از شرایط دانش‌آموزان مراجعه‌کننده به این مرکز، تعـدادی از دانش‌آموزانی که به آن‌جا مراجعه کرده بودند، مشخص شدند و ضـمن تمـاس تلفنی از آن‌ها درخواست شد که به آن‌جا مراجعه نمایند. پس از مراجعـه و توجیـه آن‌هـا در زمینـه اهـداف پـژوهش، پرسـش‌نامـه اعتیـاد بـه اینترنـت Young (Internet Addiction Test یا IAT) در اختیار آن‌ها قرار داده شد و ارزیـابی اولیه از میزان و شدت استفاده آن‌ها از فضـای مجـازی صـورت گرفـت (۱۳). در نهایت، دانش‌آموزانی که معیارهای لازم جهت شرکت در مطالعه را داشتند، مـورد مصاحبه قرار گرفتند.

ملاک‌های ورود بـه پـژوهش شـامل نوجوانـان ۱۹-۱۵ سـاله مشـغول بـه تحصیل در دبیرستان و وقـت‌گـذرانی گسـترده و کنتـرل نشـده در شـبکه‌هـای اجتماعی (تلگرام و اینستاگرام) بود که منجر به تعارضات خـانوادگی و مشـکلات تحصیلی برای آن‌ها شده بود. فرایند نمونه‌گیری تا رسـیدن بـه احسـاس اشـباع پژوهشگر ادامه یافت؛ بدین معنی کـه ورود افـراد جدیـد بـه تحقیـق، داده‌هـای چشمگیر جدیدی را بـه همـراه نداشـت. در نهایـت، ۳۹ دانـش‌آمـوز (۲۵ دختـر، ۱۴ پسر) به صورت انفرادی مورد مصاحبه قرار گرفتند.

روش جمع‌آوری داده‌ها، مصاحبه نیمه ساختار یافته با پرسش‌هـای بازپاسـخ بود. ابتـدا پژوهشـگر توضـیحات لازم را بـه شـرکت‌کننـدگان در زمینـه اهـداف پژوهش ارایه نمود و ضمن اعتمادسازی، رضـایت آن‌هـا را در زمینـه اسـتفاده از ضبط صوت به دسـت آورد. ضـمن ایـن کـه در مـوارد مـورد نیـاز از گفتگوهـا یادداشت‌برداری صورت گرفت. به طور میـانگین، زمـان هـر مصـاحبه ۴۵ تـا ۶۰ دقیقه به طول انجامید. سؤالات مطالعه در جهت بررسی عوامـل مـؤثر در اعتیـاد به اینترنت و عوامل تداوم‌بخش آن بود. یک مورد از سـؤالات بـه عنـوان نمونـه چنین بوده است: «آیا احسـاس مـی‌کنیـد کـه چـت کـردن و سـرگرم شـدن در شبکه‌های اجتماعی می‌تواند به شما کمک کند که احساسات منفـی شـما کمتـر شود؟ اگر چنین است، توضیح دهید». به منظور بررسی اعتبار صوری و محتـوایی سؤالات تحقیق، سؤالات مصـاحبه بـا نظـر سـه تـن از اسـتادان و متخصصـان روان‌شناسی اصلاح و بازنگری گردید.

مقیاس IAT: این پرسش‌نامه به صورت مقیاس لیکرت پـنج درجـه‌ای و دارای ۲۰ گویه می‌باشد که به منظور سـنجش میـزان و شـدت اسـتفاده از اینترنـت بـر پایـه تجارب بالینی سـاخته شـده اسـت (۱۳). میـزان ضـریب Cronbach´s alpha ایـن مقیاس در پژوهش کورکی و همکاران، ۰/۸۸ به دست آمد و پایـایی خـارجی آن بین ۰/۵۴ تا ۰/۸۲ در نوسان بود (۲۰).

بـرای بررسـی مقبولیـت یـا قابلیـت پـذیرش (Credibility)، دیـدگاه مشارکت‌کنندگان، متن مصاحبه‌ها و مفـاهیم بـه دسـت آمـده از آن بـه صـورت تصادفی به تعدادی از نمونه‌ها برگردانده شد تا اطمینان حاصل شود کـه تفسـیر نتایج مشابه نظر آن‌ها است. در مواردی که این مشابهت وجود نداشت، برای رفع ابهام دوباره از فـرد سـؤالاتی پرسـیده شـد و مراحـل پیـاده کـردن مصـاحبه و کدگذاری مجدد انجام و نتایج نهایی دوباره به فرد مـورد نظـر ارایـه گردیـد. از

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.17352363.1397.14.3.4.8]
[DOI: 10.22122/jhsr.v14i3.3393]

روش بررسی قابلیت اطمینان (Dependability) نیز استفاده شد که بدین منظور متن خام مصاحبه‌ها به دو متخصص پژوهشگر کیفی ارایه گردید و آن‌ها با توجه به برداشت خود کدگذاری‌هایی را انجام دادند. سپس با مقایسه کدهای محقق و آن‌ها در مواردی که عدم هماهنگی وجود داشت، سعی شد تا نظرات به هم نزدیک گردد. به منظور افزایش اعتبار پژوهش، از روش مثلث‌سازی (Triangulation) استفاده شد و جمع‌آوری داده‌ها از سه منبع مختلف صورت پذیرفت. بدین منظور، مصاحبه‌ای با والدین و روان‌شناسان در زمینه عوامل زمینه‌ساز و تداوم‌بخش اعتیاد نوجوانان به اینترنت صورت گرفت. این اقدام تنها به منظور تأیید و افزایش اعتبار نتایج تحقیق بود.

به منظور تحلیل داده‌ها، از روش Strauss و Corbin استفاده گردید. بدین منظور، اطلاعات به دست‌آمده از مصاحبه روی کاغذ پیاده‌سازی شد. متن مصاحبه‌ها به صورت مکرر مطالعه شد تا درک کلی به دست آید. سپس متن حاصل از مصاحبه خلاصه گردید و به هر جمله مفهومی اختصاص یافت (به این مرحله در اصطلاح کدگذاری باز گفته می‌شود). بعد از استخراج تمام مفاهیم اولیه، داده‌های حاصل از کدگذاری باز با یکدیگر مقایسه شد و کدهای مشابه در یک طبقه قرار گرفت (کدگذاری محوری) و در مرحله سوم طبقاتی که در مرحله کدگذاری محوری به دست آمده بود، به یک طبقه مرکزی یا اصلی مرتبط گردید.

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش شامل چهار مقوله اصلی (عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی و ویژگی‌های فضای مجازی) و ۱۷ مفهوم اولیه (ارتباط با دیگران، احساس تنهایی، اجتناب از مشکلات، کاهش هیجانات منفی، ویژگی‌های شخصیت، باورهای منفی، اختلالات روان‌شناختی، نقص در مهارت‌های زندگی، تفریح و سرگرمی، سبک فرزندپروری مستبدانه، غفلت، نقش همسالان، آسیب‌های اجتماعی، جذابیت، دسترسی آسان، گمنامی، انتقال سریع اطلاعات) بود. لازم به ذکر است که برخی از مفاهیم شامل خرده مفاهیم می‌شود که در ادامه به همراه نمونه‌ای از اظهارات شرکت‌کنندگان گزارش شده است.

عوامل فردی

این عوامل شامل ۹ مفهوم «ارتباط با دیگران، احساس تنهایی، اجتناب از مشکلات، کاهش احساسات منفی، ویژگی‌های شخصیت، باورهای منفی، اختلالات روان‌شناختی، نقص در مهارت‌های زندگی، تفریح و سرگرمی» بود.

ارتباط با دیگران: دانش‌آموزان عنوان کردند که برقراری ارتباط با دیگران یکی از دلایل اصلی آن‌ها برای استفاده از شبکه‌های اجتماعی می‌باشد. «دوستانی که قبلاً با آن‌ها ارتباط داشتم و الآن از من دور هستن، من مدام با اون‌ها چت می‌کنم و همین شاید عاملی باشه که من بیشتر تو این فضا باشم».

احساس تنهایی: در واقع این احساس فقط ناشی از عدم حضور فیزیکی دیگران نمی‌باشد، بلکه احساسی درونی است که آن‌ها را به سمت فضای مجازی سوق می‌دهد. «چون تو خونه احساس تنهایی زیادی دارم، از شبکه‌های اجتماعی زیاد استفاده می‌کنم... با این که مادرم شاغل نیست و همیشه خونه هست، ولی بازم خیلی حس تنهایی دارم».

اجتناب از مشکلات زندگی: شرکت‌کنندگان اظهار نمودند که فضای مجازی، استرس مربوط به مشکلات زندگی خانوادگی و تحصیلی را به صورت مقطعی کاهش می‌دهد. «خب من ترس و مشکلاتی در درس‌ها داشتم و درس‌ها یه دفعه سنگین شده بود و استرس درس‌ها و ترسی که معلما در مورد درس‌ها به وجود میارن آدم رو اذیت می‌کنه، ولی حرف زدن تو تلگرام باعث فرار از مشکلات مدرسه می‌شه. من جدیداً دارم به این نتیجه می‌رسم که چت کردن تو تلگرام وسیله‌ای برای فرار از درس و این همه اضطراب هست».

کاهش هیجانات منفی: «زمانی که ناراحت هستم، بیشتر دوست دارم برم سراغ تلگرام؛ چون باعث کاهش احساس ناراحتیم می‌شه. مثل یک مسکن برام عمل می‌کنه. وقتی که تو تلگرام چت می‌کنم، در مورد هر چیزی که ناراحت باشم فراموشش می‌کنم».

ویژگی‌های شخصیت: ویژگی‌های شخصیت افراد می‌تواند در گرایش افراد به فضای مجازی تأثیرگذار باشد.

۱- درون‌گرایی- برون‌گرایی: افراد درون‌گرا تمایل کمتری به برقراری ارتباط با دیگران نشان می‌دهند، آن‌ها انزواطلب هستند و به همین دلیل ارتباطات مجازی برای آن‌ها خوشایندتر از روابط اضطراب‌آور دنیای واقعی می‌باشد. «من کلاً آدم خجالتی هستم و نمی‌تونم رو در رو صحبت کنم؛ برای همین هم ارتباط مجازی را راحت‌تر می‌دونم». از سوی دیگر، افراد برون‌گرا تمایل بیشتری به ارتباط با دیگران نشان می‌دهند و شبکه‌های مجازی را به امید یافتن دوستان جدید جستجو می‌نمایند. «من ارتباط اجتماعی زیادی دارم و زود آشنا می‌شم. خیلی زود با دیگران می‌جوشم».

۲- تجربه‌گرایی: «من دوست دارم همه چیز رو خودم تجربه کنم، هرچند که گاهی بعدش ناراحت می‌شم».

۳- خودکنترلی ضعیف و تکانشگری: یکی از ویژگی‌های این افراد، کنترل ضعیف بر رفتارشان است. «من تو خوردن هم نمی‌تونم خودم رو کنترل کنم و پرخوری می‌کنم. با این که سیرم، ولی باز هم می‌خورم. انگار که کنترلی توی کارام ندارم».

۴- شخصیت خودمحور: «بعضی وقت‌ها خانواده‌ام نسبت به کارهای من اضطراب نشون می‌دن و می‌گن که نباید فلان کار را انجام بدی، ولی من اهمیت نمی‌دم... من لجبازم و دقیقاً همون کار را انجام می‌دم. کلاً خیلی مقررات را دوست ندارم؛ مثلاً سر کلاس یک کاری را انجام دادم که کل جو کلاس به هم ریخت».

۵- خلق و خو: خلق پایین و افسرده، از جمله ویژگی‌هایی است که توسط شرکت‌کنندگان مطرح گردید. «من بیشتر اوقات تو خودم هستم. حوصله ندارم. همش تنها هستم. با آهنگ و موسیقی غمگین خودم رو آرام می‌کنم. از بچگی این حالت را داشتم».

باورهای منفی: «احساس می‌کنم تو فضای مجازی واقعاً برایم ارزش قایل هستن، حالا هرچند که صداقت هم نداشته باشن. من خیلی زود تأثیرپذیرم از دوستانم، ضعیف هستم، زود کم میارم، احساس می‌کنم خیلی بی‌اراده و ضعیفم که نمی‌تونم جلوی خودمو بگیرم که کمتر استفاده کنم. احساس شکست می‌کنم».

اختلالات روان‌شناختی: تجربه اختلالات روان‌شناختی مانند افسردگی، اضطراب، نقص توجه و بیش‌فعالی توسط شرکت‌کنندگان مطرح شد.

۱- اختلال افسردگی: «بی‌انگیزه بودم و ناامید، دوست داشتم که نباشم و دوست داشتم خودم رو از بین ببرم. تو فکر خودکشی بودم، تو فکرش بودم، ولی نمی‌تونستم عملیش کنم، ولی دوست داشتم خودم را از بین ببرم. الآن هنوزم فکرهایی مدام به ذهنم میاد که مدام می‌خوام گذشته‌ام را فراموش کنم، اما واقعاً نمی‌تونم. فکرهای عجیب و غریب دارم. دوست دارم که نباشم».

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.17352363.1397.14.3.4.8]
[DOI: 10.22122/jhsr.v14i3.3393]

۲- اضطراب اجتماعی: این افراد ترس شدیدی از حضور در جمع غریبه نشان می‌دهند. بنابراین، روابط مجازی را به عنوان رابطه‌ای امن و بدون خطر ارزیابی و قضاوت در نظر می‌گیرند. «ترس از برخورد با افراد غریبه و دیده شدن تو جمع خیلی داشتم. اصلاً دوست نداشتم مدرسه بیام. ترس از جمع داشتم و این ترس هنوزم خیلی در من شدیده. ترس از دیده شدن از وقتی که افسردگی گرفتم شدیدتر هم شد».

۳- اضطراب فراگیر: «ترسی که همیشه دارم این هست که بخوام از خانواده‌ام جدا بشم. مثلاً خواهرم می‌ره دانشگاه تا برگرده همش نگرانم که طوریش نشه یا همش نگرانم مبادا پدر و مادرم که می‌خوابن دیگه بیدار نشن. ترس‌های این‌جوری خیلی دارم».

۴- نقص توجه و بیش‌فعالی: «من از بچگی بیش‌فعال بودم و دکتر هم رفتم، گفتن بیش‌فعالم... همیشه مشکل تمرکز دارم. از اول هم داشتم. مدرسه می‌گفتن تو بی‌دقتی، ولی اول دبستان یادمه نمی‌تونستم بشینم پای درسام».

ه. نقص در مهارت‌های زندگی: نقص در مهارت‌های زندگی این افراد در دو حوزه مهارت‌های اجتماعی و حل مسأله مشهود است.

مهارت‌های اجتماعی: ویژگی افرادی که مهارت‌های اجتماعی ضعیفی دارند، احساس عدم جذابیت در روابط بین فردی و مهارت‌های کلامی نابسنده است. «من می‌دیدم که در ارتباطات ضعیف هستم و کسی جذب من نمی‌شود. احساس می‌کردم همه از من دوری می‌کنن، نمی‌تونستم با جمع جور بشم، خیلی اجتماعی نبودم. با این که خودم دوست داشتم که تو جمع باشم؛ چون مهارت اجتماعی نداشتم، فضای مجازی خیلی به من کمک کرد و تونستم تو برقراری ارتباط با دیگران متبحرتر بشم».

حل مسأله: شرکت‌کنندگان اظهار کردند که تلاشی در جهت حل مشکلات ندارند و اغلب مشکلات را حل نشده رها می‌کنند. «اگر با مشکلی روبه‌رو بشم، سرسری رد می‌شم. سعی نمی‌کنم در موردش فکر و برنامه‌ریزی کنم. معمولاً مشکلات و مسایل حل نشده باقی می‌مونه؛ چون برام مهم نیست... اهمیتی برام نداره».

سرگرمی و تفریح: «بودن تو شبکه‌های مجازی بزرگ‌ترین سرگرمی برای من هست. برای وقت‌گذرانی و تفریح ازش استفاده می‌کنم، همین که من رو سرگرم می‌کنه، باعث می‌شه که براش خیلی وقت بذارم. با تلگرام چت می‌کنم. تو اینستا می‌گردم از بیکاری درمیام».

عوامل خانوادگی

این عوامل شامل دو مفهوم سبک فرزندپروری مستبدانه و بی‌توجهی یا غفلت می‌شود.

سبک فرزندپروری مستبدانه: این والدین کنترل شدیدی را بر فرزندان اعمال می‌نمایند، آزادی فرزندان را محدود می‌کنند. آن‌ها تحمل شنیدن نظرات مخالف را ندارند و روابطشان با فرزندان سطحی و فاقد گرمی و پذیرش است. آن‌ها توقعات و انتظاراتی دارند که متناسب با توانایی فرزندان نیست و این امر موجب نارضایتی فرزندان می‌شود.

۱- کنترل و نظارت شدید: «من از این همه کنترل کردن خسته‌ام و اصلاً راضی نیستم. مثلاً برای رفتن باشگاه دوست داره که بازم منو برسونه و آزادی منو محدود کنه. مثلاً حتی برای تولدم می‌خواستم با دوستام دربند برم، ولی مادرم می‌گفت خطرناکه نه نمی‌شه. من دوست دارم آزاد باشم. از نظر من این اضطراب‌ها بی‌دلیل هست. بچه هم که بودم نمی‌ذاشتن روی پای خودم وایستم. مثلاً حتی می‌گفتن می‌افتی دستمونو می‌گرفتن. مدام کنترلمون می‌کنن... کنترلی که به نفع ما نیست».

۲- واکنش منفی نسبت به اشتباهات فرزندان: «با مادرم و پدرم صحبت نمی‌کنم. تو خونه با هیچ کدوم راحت نیستم؛ چون من رو درک نمی‌کنن اصلاً... با آدم داد می‌زنن و دعوام می‌کنن و گاهی کتکم می‌زنن و پدرم هم فحش می‌ده، وقتی اشتباه می‌کنم. مامانم همش می‌گه تو نباید اشتباه کنی و وقتی اشتباه می‌کنم، خیلی عصبانی می‌شن و می‌گن که من نباید اشتباه کنم».

۳- صمیمیت اندک: «در واقع من محبتی که از اعضای خانواده‌ام به دست نیاوردم رو تو شبکه‌های مجازی جستجو می‌کنم. این که وقتی پیام می‌ذارم، دیگران منو لایک می‌کنن، در واقع نشانه محبت اون‌ها به من هست؛ در حالی که تو خانواده‌ام اینطور نیست. دوست داشتم به من نزدیک‌تر بودن تا من درد دلم را تو فضای مجازی نکنم و اسرارم را لازم نباشه به دوستام بگم».

۴- سرزنش و مقایسه: «پدرم خیلی سرزنشگر هست، مقایسه هم زیاد می‌کنه. کلاً مادر و پدرم زیاد مقایسه می‌کردن و همین کارهای اون‌ها باعث شد که من فکر کنم که نمی‌تونم کاری رو درست انجام بدم».

۵- توقعات سطح بالا: «خانواده‌ام مشکلاتم را درک نمی‌کنن و مادرم به جز مسایل درسی به مسایل دیگر اهمیت نمی‌ده. مثلاً فوتبال را یک تفریح می‌دونه، ولی من یک هدف می‌بینم و همین من رو عصبانی می‌کنه. گاهی به قدری عصبی می‌شم که کناره‌گیر می‌شم و حوصله اطرافیان رو ندارم. احساس می‌کنم بیشتر از توان من انتظار دارن، این منو اذیت می‌کنه. مدام درباره عقب‌موندگی من تو درسام بحث می‌کنن».

بی‌توجهی و غفلت: در این خانواده‌ها، مقررات و قوانین بازدارنده توسط والدین تنظیم نمی‌شود و یا والدین نسبت به نقض این قوانین برخورد سهل‌گیرانه‌ای نشان می‌دهند. «کسی در خانه به کار من کاری نداره و کنترلی روی کارهای من انجام نمی‌ده. من تا هر ساعتی که بخوام بیدارم یا تو اینترنت هستم و کسی درباره استفاده من از اینترنت به من چیزی نمی‌گه. تو خونه ما کسی به کسی کاری نداره».

عوامل اجتماعی

این عوامل شامل دو مفهوم نقش همسالان و آسیب‌های اجتماعی می‌شود.

نقش دوستان و همسالان: «دوستام به من فشار میارن برای داشتن شبکه‌های مجازی؛ چون مادرم به من اجازه نمی‌داد که شبکه‌های اجتماعی را داشته باشم. منم خیلی دوست داشتم که داشته باشم و واقعاً الآن دیگه همه این شبکه‌ها را دارن».

آسیب‌های اجتماعی: «در مورد بیرون رفتن و استفاده از اینترنت با خانواده‌ام اختلاف نظر دارم. من معتقدم که دختر و پسر فرقی نداره و دختر هم می‌تونه بیرون بره، ولی اون‌ها مخالفن و می‌گن فرق داره؛ در حالی که برادرم کاملاً آزاد هست که بیرون بره. خب وقتی اون می‌تونه بیرون بره، ولی من نه. چاره‌ای جز سرگرم کردن خودم تو فضای مجازی ندارم. اگه می‌ذاشتن منم بیرون برم که این همه وقت صرف تلگرام و اینستا نمی‌کردم. پدرم به خاطر پسرها ناراحته و می‌گه جامعه ناامنه و ممکنه پسرها اذیتت کنن».

ویژگی‌های فضای مجازی

این عوامل شامل مفاهیم جذابیت فضای مجازی، دسترسی آسان، گمنامی و عدم محدودیت و انتقال سریع اطلاعات می‌شود.

جذابیت فضای مجازی: «حرف زدن و جذابیت این فضا برای من جالب

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.17352363.1397.14.3.4.8]
[DOI: 10.22122/jhsr.v14i3.3393]

هست. مثلاً توی پیج‌های افراد به دنبال عکس‌ها و مطالب اون‌ها می‌گردم. عکس‌های افراد برام جذاب هست».

دسترسی آسان: «من می‌دونم که دسترسیم به اینترنت آسونه و از همه این کلاس‌هایی که همه اصرار دارن برم، دم دستره؛ برای همین هم بهتر از بقیه هست».

گمنامی و عدم محدودیت: «آدم خیلی چیزا رو می‌فهمه دیگه... چون فضا مجازیه رک و راست حرفاشونو می‌زنن. خب طرف مطمئن هست که رو در رو نیست که شرم و خجالت بکشه. به نظرم آدم‌ها تو فضای مجازی فرد دیگه‌ای هستن و ظاهرشون با باطنشون فرق داره. تو دنیای واقعی همه ضعیف‌تر هستن. تو دنیای واقعی همه ضعف دارن، ولی اون‌جا می‌تونن خودشونو خیلی خوب نشون بدن».

انتقال سریع اطلاعات و به‌روز بودن: «اطلاعات با فضای مجازی خیلی سریع‌تر منتقل می‌شه نسبت به دنیای واقعی. مثلاً آگاهی از مسایل روزمره مدرسه که خودش باعث می‌شه ساعت‌ها سرگرم بشم. بخش زیادی از حضور من تو شبکه‌های مجازی صرف جمع کردن اطلاعات می‌شه. باعث می‌شه آدم به‌روز باشه و اطلاعات را خیلی سریع دریافت کنه». مفاهیم و مقولات مطرح شده توسط دانش‌آموزان در جدول ۱ ارایه شده است.

جدول ۱. مقولات اصلی و مفاهیم اولیه مطرح شده توسط دانش‌آموزان

مقولات اصلی	مفاهیم اولیه	خرده مفاهیم
عوامل فردی	ارتباط با دیگران	
	احساس تنهایی	
	اجتناب از مشکلات	
	کاهش هیجانات منفی	
	ویژگی‌های شخصیت	درون‌گرایی- برون‌گرایی
		تجربه‌گرایی
		خودکنترلی ضعیف
		شخصیت خودمحور
		خلق و خو
	باورهای منفی	
	اختلالات روان‌شناختی	افسردگی
		اضطراب اجتماعی
		اضطراب فراگیر
		نقص توجه و بیش‌فعالی
	نقص در مهارت‌های زندگی	مهارت‌های اجتماعی
		حل مسأله
	سرگرمی و تفریح	
عوامل خانوادگی	فرزندپروری مستبدانه	کنترل و نظارت شدید
		واکنش منفی نسبت به اشتباهات فرزندان
		صمیمیت اندک
		سرزنش و مقایسه
		انتظارات سطح بالا
	غفلت و بی‌توجهی	
عوامل اجتماعی	نقش همسالان	
	آسیب‌های اجتماعی	
ویژگی‌های فضای مجازی	جذابیت	
	دسترسی آسان	
	گمنامی	
	انتقال سریع اطلاعات	

http://hsr.mui.ac.ir

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.17352363.1397.14.3.4.8]
[DOI: 10.22122/jhsr.v14i3.3393]

بحث

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که ارتباط با دیگران و احساس تنهایی، از جمله عواملی است که در اعتیاد نوجوانان به شبکه‌های اجتماعی نقش دارد. نتایج مطالعات Floros و Siomos (۲۱) و Pervushin (۲۲) به ترتیب نقش هر یک از عوامل مطرح شده را تأیید نموده است.

بر اساس نتایج به دست آمده، برون‌گرایی و تجربه‌گرایی در اعتیاد نوجوانان به شبکه‌های اجتماعی نقش مهمی دارد. این نتیجه با یافته‌های تحقیقات عزیزی و همکاران (۲۳) و Ozturk و همکاران (۲۴) همسو می‌باشد. از سوی دیگر، نتایج پژوهش حاضر نشان داد که دانش‌آموزان درون‌گرا، تمایل زیادی به ارتباطات مجازی نشان می‌دهند که با نتایج مطالعه Kuss و Griffiths (۲۵) همخوانی داشت. به نظر می‌رسد که افراد درون‌گرا به دلیل نداشتن روابط بین فردی مناسب، سعی می‌کنند که نیازهای اجتماعی‌شان را از طریق شبکه‌های اجتماعی ارضا نمایند. یافته‌های بررسی حاضر حاکی از آن بود که این نوجوانان خودکنترلی ضعیفی دارند و این نتیجه با یافته‌های پژوهش Chak و Leung (۲۶) مشابهت داشت. نتایج تحقیق حاضر نشان داد که سبک فرزندپروری مستبدانه و بی‌توجهی والدین به فرزندان، در اعتیاد نوجوانان به اینترنت نقش دارد که با نتایج مطالعه زمانی و عابدینی (۲۷) مطابقت دارد.

بر اساس یافته‌های به دست آمده از پژوهش حاضر، برخی از نوجوانان وابسته به اینترنت، در تاریخچه زندگی خود سابقه اختلالات روان‌شناختی همچون افسردگی، اضطراب و بیش‌فعالی را نشان می‌دهند که با نتایج بررسی موسی و واحدی (۲۸) همسو می‌باشد. همچنین، نتایج تحقیق حاضر نشان داد که نوجوانان به منظور کاهش استرس و احساسات منفی به شبکه‌های مجازی پناه می‌برند که این یافته در مطالعه Mai و همکاران (۲۹) تأیید گردید. نتایج بررسی حاضر حاکی از آن بود که این دانش‌آموزان مهارت حل مسأله ضعیفی دارند و از مواجهه با مشکلات تحصیلی و مسایل زندگی واقعی اجتناب می‌نمایند که این یافته با نتایج پژوهش Tang و همکاران (۳۰) همخوانی داشت.

نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج حاصل از تحقیق حاضر، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که علاوه بر عوامل فردی مانند ویژگی‌های شخصیت، باورهای منفی و اختلالات روان‌شناختی، سبک فرزندپروری و عوامل اجتماعی نیز در وابستگی نوجوانان به شبکه‌های مجازی تأثیرگذار می‌باشد. بنابراین، انجام اقدامات پیشگیرانه مانند آموزش دانش‌آموزان و والدین در زمینه آسیب‌های ناشی از فضای مجازی و نحوه استفاده بهینه از آن و آگاه‌سازی والدین در زمینه اختلالات روان‌شناختی و شیوه‌های فرزندپروری، ضروری به نظر می‌رسد. همچنین، لازم است که متخصصان حوزه سلامت و روان‌شناسان، تدابیر درمانی جامعی را اتخاذ نمایند که علاوه بر درمان‌های فردی، بر اصلاح و بازسازی روابط درون خانواده تمرکز شود. پیشنهاد می‌گردد که یافته‌های مطالعه حاضر از طریق روش‌های کمی و آزمایشی نیز مورد بررسی قرار گیرد.

تشکر و قدردانی

پژوهش حاضر برگرفته از پایان‌نامه مقطع دکتری تخصصی با شماره ۹۷/۱۷/۱۵۵، مصوب دانشگاه الزهرا (س) می‌باشد. بدین وسیله نویسندگان از تمام دانش‌آموزان شرکت‌کننده و مراکز مشاوره آموزش و پرورش، تشکر و قدردانی به عمل می‌آورند.

References

1. Young KS. Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. Cyberpsychol Behav 1998; 1(3): 237-44.
2. Widyanto L, McMurran M. The psychometric properties of the internet addiction test. Cyberpsychol Behav 2004; 7(4): 443-50.
3. Akar F. Purposes, causes and consequences of excessive internet use among Turkish adolescents. Eurasian Journal of Educational Research 2015; 60: 35-56.
4. Kaess M, Durkee T, Brunner R, Carli V, Parzer P, Wasserman C, et al. Pathological internet use among European adolescents: Psychopathology and self-destructive behaviours. Eur Child Adolesc Psychiatry 2014; 23(11): 1093-102.
5. Azher M, Khan RB, Salim M, Bilal M, Hussain A, Haseeb M. The relationship between internet addiction and anxiety among students of University of Sargodha. Int J Humanit Soc Sci 2014; 4(1): 35-56.
6. Akin A, Iskender M. Internet addiction and depression, anxiety and stress. International Online Journal of Educational Sciences 2011; 3(1): 138-48.
7. Livsey BK. Self-concept and online social networking in young adolescents: Implications for school counselors [MSc Thesis]. Austin, TX: The University of Texas at Austin; 2013.
8. Doornwaard SM, van den Eijnden RJ, Baams L, Vanwesenbeeck I, ter Bogt TF. Lower psychological well-being and excessive sexual interest predict symptoms of compulsive use of sexually explicit internet material among adolescent boys. J Youth Adolesc 2016; 45(1): 73-84.
9. Craig RJ. The role of personality in understanding substance abuse. Alcohol Treat Q 1995; 13(1): 17-27.
10. Zadra S, Bischof G, Besser B, Bischof A, Meyer C, John U, et al. The association between Internet addiction and personality disorders in a general population-based sample. J Behav Addict 2016; 5(4): 691-9.
11. Schimmenti A, Passanisi A, Gervasi AM, Manzella S, Fama FI. Insecure attachment attitudes in the onset of problematic Internet use among late adolescents. Child Psychiatry Hum Dev 2014; 45(5): 588-95.
12. Kardefelt-Winther D. A conceptual and methodological critique of internet addiction research: Towards a model of compensatory internet use. Comput Human Behav 2014; 31: 351-4.
13. Young KS, de Abreu CN. Internet Addiction: A Handbook and guide to evaluation and treatment. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons; 2010.
14. Isfahani NN. The predictive role of the family internal factors in tendency of the adolescent girls to Internet addiction. J Educ Manag 2013; 3: 390-3.

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.17352363.1397.14.3.4.8]
[DOI: 10.22122/jhsr.v14i3.3393]

15. Tserkovnikova NG, Shchipanova DY, Uskova BA, Puzyrev VV, Fedotovskih O. Psychological aspects of internet addiction of teenagers. Int J Environ Sci Educ 2016; 11(16): 8846-57.
16. Yen JY, Yen CF, Chen CS, Wang PW, Chang YH, Ko CH. Social anxiety in online and real-life interaction and their associated factors. Cyberpsychol Behav Soc Netw 2012; 15(1): 7-12.
17. Gholamian B, Shahnazi H, Hassanzadeh A. The prevalence of internet addiction and its association with depression, anxiety, and stress, among high-school students. Int J Pediatr 2017; 5(4): 4763-70.
18. Ritchie J, Lewis J. Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers. Thousand Oaks, CA: SAGE; 2003.
19. Tracy SJ. Qualitative research methods: Collecting evidence, crafting analysis, communicating impact. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons; 2012.
20. Kooraki M, Yazdkhasti F, Ebrahimi A, Oreizi HR. Effectiveness of psychodrama in improving social skills and reducing internet addiction in female students. Iran J Psychiatry Clin Psychol 2012; 17(4): 279-88.
21. Floros G, Siomos K. The relationship between optimal parenting, Internet addiction and motives for social networking in adolescence. Psychiatry Res 2013; 209(3): 529-34.
22. Pervushin N. Internet as a new space for life: Phenomenological view. Procedia Soc Behav Sci 2015; 190: 227-33.
23. Azizi A, Esmaeli S, Esmaeli M, Peyda N. Internet addiction in adolescents with HEXACO personality trait- a correlational study. Journal of Nursing Education 2015; 4(2): 68-77. [In Persian].
24. Ozturk C, Bektas M, Ayar D, Ozguven OB, Yagci D. Association of personality traits and risk of internet addiction in adolescents. Asian Nurs Res (Korean Soc Nurs Sci) 2015; 9(2): 120-4.
25. Kuss DJ, Griffiths MD. Online social networking and addiction-a review of the psychological literature. Int J Environ Res Public Health 2011; 8(9): 3528-52.
26. Chak K, Leung L. Shyness and locus of control as predictors of internet addiction and internet use. Cyberpsychol Behav 2004; 7(5): 559-70.
27. Zamani B, Abedini Y. Structural model of effect of parenting styles and computer games addiction on academic achievement in male students. New Educational Approaches 2013; 8(2): 133-56. [In Persian].
28. Musa MA, Vahedi M. Study of the relationship between internet addiction and anxiety: Determination of the extent of internet addiction and anxiety among Iranian students. Journal of Applied Environmental and Biological Sciences 2014; 4(2): 201-9. [In Persian].
29. Mai Y, Hu J, Yan Z, Zhen S, Wang S, Zhang W. Structure and function of maladaptive cognitions in Pathological Internet Use among Chinese adolescents. Comput Human Behav 2012; 28(6): 2376-86.
30. Tang J, Yu Y, Du Y, Ma Y, Zhang D, Wang J. Prevalence of internet addiction and its association with stressful life events and psychological symptoms among adolescent internet users. Addict Behav 2014; 39(3): 744-7.

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.17352363.1397.14.3.4.8]
[DOI: 10.22122/jhsr.v14i3.3393]

DOI: 10.22122/jhsr.v14i3.3393 Published by Vesnu Publications

Journal of Health System Research Vol. 14, No. 3, Autumn

Received: 13.03.2018 Accepted: 30.06.2018 Published: 07.10.2018

Phenomenological Investigation of the Causes of Addiction to Social Networking among High School Students in Tehran City, Iran

Leila Torabian[1], Farideh Ameri[2], Zohreh Khosravi[3], Shokooh Sadat Banijamali[2]

Original Article

Abstract

Background: The widespread and uncontrolled use of Cyberspace has led to dependency and some problems for some users. The purpose of this study was to investigate the causes of addiction to social networks among the adolescents.

Methods: This study was done using the grounded theory method. The data were collected from 39 high school students (14 boy and 25 girl students) using unstructured interviews. The method of Strauss and Corbin, which consists of open, axial, and selective coding, was used for data analysis.

Findings: Research findings included 4 main categories (individual, family, social factors, and cyberspace features), and 17 primary concepts (connecting with others, loneliness, avoid from problems, reduce negative emotions, personality features, negative beliefs, psychological disorders, life-skills deficits, entertainment, authoritarian parenting, neglect, the role of peers, social damages, attractiveness, easy access, anonymity, and information transfer speed).

Conclusion: The results revealed that along with personal factors, family and social factors affect social networks addiction in adolescents. Therefore, it is necessary for psychologists to adopt comprehensive therapeutic plans that focus on the rebuilding and rehabilitation of family relationships in addition to individual treatment.

Keywords: Qualitative research, Addictive behavior, Social networks, Students

Citation: Torabian L, Ameri F, Khosravi Z, Banijamali SS. **Phenomenological Investigation of the Causes of Addiction to Social Networking among High School Students in Tehran City, Iran.** J Health Syst Res 2018; 14(3): 291-8.

1- PhD Candidate, Department of Psychology, School of Educational Sciences and Psychology, University of Alzahra, Tehran, Iran
2- Associate Professor, Department of Psychology, School of Educational Sciences and Psychology, University of Alzahra, Tehran, Iran
3- Professor, Department of Psychology, School of Educational Sciences and Psychology, University of Alzahra, Tehran, Iran
Corresponding Author: Leila Torabian, Email: l.torabian@yahoo.com

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.17352363.1397.14.3.4.8]
[DOI: 10.22122/jhsr.v14i3.3393]